

גדול יום הגשמים

אדרת אליהו דברים פרק לג - אופן שני פסוק א

... אמרו רז"ל מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ואמרו מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה בתחיית המתים. והענין כי **הגשמים אינן ע"פ הטבע כלל** כי כל הדברים בעולם אומרים הפילוסופים שהוא ע"פ הטבע אף זריחת השמש ושקיעתה אבל על הגשמים מודים שאינן ע"פ טבע כלל כאשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום ולכן נקרא גבורות גשמים שבזה ניכר גבורות ה' יותר מכל הדברים וז"ש מתוך שהיא שקולה וכו' כי **גם בתחיית המתים מודים כולם שהוא אינו ע"פ טבע שע"פ טבע לא יתכן שיהא האדם הנרקב מזמן רב לחזור ולחיות ולכן קבעוה בתחיית המתים ...**

רש"י דברים ל"ב:ב'

(ב) יערף כמטר לקחי – זו היא העדות שתעידו, שאני אומר בפניכם: **תורה נתתי להם לישראל, שהיא חיים לעולם, כמטר הזה שהוא חיים לעולם**, כאשר יערפו שמים טל ומטר. יערף – לשון יטיף, לשון נטיפה, וכן: יערפו טל (דברים ל"ג:כ"ח), תזל יערפו טל (משלי ג'ל'), ירעפון דשן (תהלים ס"ה:י"ב). תזל כטל אמרתי – שהכל שמחין בו, לפי שהמטר – יש עציבין, כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין.

נצי"ב דברים ל"ב:ב'

(ב) יערוף כמטר לקחי – **השמים משפיעים מטר, לכן כל השפעות משולים ונדמים ל"מטר"**. והזהיר שלא ישפיעו כי אם "לקחי", רצונו, ע"פ התורה והמצוות, ו"לקחי" הוא עומק ההלכות ועיון תורה שבא ביגיעה ועמל. ומשום הכי נקרא 'מקח' כדאיתא במדרש רבה פרשת יתרו (כח,א) "עלית למרום שבית שבי, לקחת מתנות" (תהלים סח,ט), אי בשבי יכול בחנם, ת"ל "לקחת", אי במקח יכול בכסף, ת"ל "מתנות". פירוש, 'מקח' נעשה או בכסף או במחיר יגיעה, ועל זה פירש דלא בכסף אלא במחיר יגיעה, ומשום הכי נקראת "לקחי". והמשיל ההשפעות הגדולות כמטר, ועליהם גזר שלא ישפיעו כי אם "לקחי" – יגיעת התורה, ובזכותה יבואו כל ההשפעות. תזל כטל – **ההשפעות הקטנות המכונות ומשולות "כטל"**, יבואו ע"י אמרתי – זכות דברים קלים בתורה המובנים גם להמון ושלא ביגיעה. כשעירים – מטר היורד בחזקה כשעירים העפים במהירות. עלי דשא – המה גידולי ארץ הנזרעים וצריכים למטר חזק שיהיה גדל ומוציא כוחות כל דשא לפי מה שהוא, כך תשפיע יגיעת לקחי לכל תבואה ופרי כשרונותיו. וכרביבים – הטל הבא בזכות "אמרתי" יהיה "כרביבים" שהוא גשם דק. עלי עשב – הוא הגדל בלי זריעה, כמו שכתבתי לעיל (כט,כב), ואינו צריך כי אם גשם דק. ועיין להלן (לג,כח) עה"פ "אף שמיו יערפו טל".

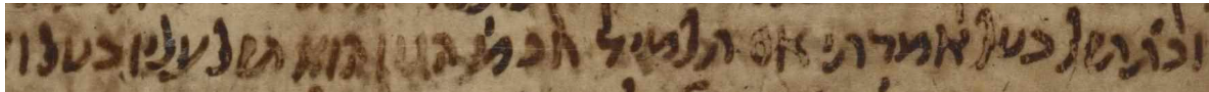
מהרש"א [חדושי אגדות] תענית ז, א

יותר מיום שניתנה כו'. מפורש כדלעיל שטובת הגשמים היא לגופות בין לצדיקים ובין לרשעים אבל טובת התורה אינה אלא לצדיקים בלבד שזוכין בנפש על ידה וק"ל: ערפחו כמטר כו'. פרש"י הרגהו עכ"ל אבל א"כ הו"ל לפרושי הכא ואין עריפה אלא הריגה כו' כדמפרש ליה לקמן ונראה לפרש הכא ערפחו ר"ל הפנה אליו עורף ולך מאתו

מילון העברית המקראית, מ"צ קדרי

I ערף קל: 1. (פ"י): הזיל, טפסף: אף־שמיז
יערפו טל (דב' לג, כח). 2. (פ"ע): // נזל: יערף
כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דב' לב, ב). ❖
הש' באכדית erpetu – ענן, וכן erēpu – התענן (פון זודן,
מילון א, 238; [E], CAD, 279א), והש' II ערפה; על הקשר
בין שתי המשמעויות ר' קדרי, פרשיות, 87-92; בארט, ES, 6:
ערף = "נזל, זרם" קשור לערבית رَعْف – נזל, זרם (דם).

קטע גניזה תענית ז, א - JTS ENA 3315/18 - תלמיד חכמ'

תורה לשמה

משלי ג':ח'

(ח) רפאות תהי לשגרה לשקוי לעצמותיך:

רש"י משלי ג':ח'

(ח) רפאות תהי החכמה לשרך – כמו שררך (שיר השירים ז':ג'), וזהו טבורך.

תענית ז. מיוחס לרש"י

לשמה – משום כאשר צוני ה' אלהי ולא כדי להקרות רבי.

רמב"ם תשובה י':ה'

(ה) כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר, או כדי שלא תגיע עדין פורענות, הרי זה עוסק בה שלא לשמה, וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר, אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצויה בה, הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים, לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה: לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ, אין מלמדים אותם אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתם ויתחכמו חכמה יתירה, מגלין להן רז זה מעט מעט, ומרגילין אותם לענין זה בנחת, עד ששיגוהו וידעוהו ויעבדו מאהבה:

נפש החיים שער ד', ג

אבל האמת כי ענין לשמה פירש לשם התורה. והענין כמו שפירש הרא"ש ז"ל על מאמר ר"א בר' צדוק (נדרים נ"א א') עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן. ז"ל עשה דברים לשם פעלן. לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן. כל דבורך ומשאך בד"ת יהיה לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות עכ"ל.

דקדק לבאר שינוי לשונו דר"א ב"צ שבעשיה אמר לשם פעלן. ובדבור אמר לשמן. לכן בענין העשיה פירש לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ובענין הלמוד פירש לשם התורה כו'.

ברכות יז, א

מרגלא בפומיה דרבא: תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים; שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטט באביו ובאמו וברבו ובמי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר: ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם. לעושים לא נאמר אלא לעושיהם - לעושים לשמה, ולא לעושים שלא לשמה. וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.

רש"י ברכות יז, א

העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא - פירוש: שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר, דבפרק מקום שנהגו (דף נ', ב') אמרינן: רבא רמי, כתיב עד שמים חסדך וכתיב מעל השמים, כאן - בעוסק שלא לשמה כו', והתם איירי במקיים כדי שיכבדוהו, וכן משמע בירושלמי דפירקין.

סוטה כב, ב

... דאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

תוספות סוטה כב, ב

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף על פי שלא לשמה - ואי קשיא הא אמרינן בפ"ק דתענית (דף ז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות ובשלהי פרק היה קורא במסכת ברכות (דף יז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא

נראה לתרץ עוסק שלא לשמה כגון מיראת היסורין כי הכא ומאהבת קיבול פרס שאינו מתכוין להשלים רצון יוצרו שצויהו על כך אלא להנאתו כדאמרינן בפ"ק דמסכת ע"ז (דף יט.) במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו והיינו דתנן (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס וכי הא דאמר בפ' עגלה ערופה (לקמן מ"ז.) ואיתא בנזיר פרק מי שאמר הריני נזיר (דף כג:) ובפרק בתרא דהוריות (דף י'): לעולם יעסוק אדם וכו' שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות גם הוא נתכוין להנאתו שהעלה קרבן לשם להשלים חפציו בשכרו ולא לשם שמים וכדאמרי' פ"ק דר"ה (דף ד.) האומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחיה בני ה"ז צדיק גמור אבל היא שלא לשמה דתענית ומס' ברכות אינו עוסק בתורה כדי לקיים לא מאהבה ולא מיראה אלא להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו זדונות שאע"פ שידע שעובר לא מנע מכל תאות לבו כדמפרש התם (ברכות יז.) תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים שלא יהא אדם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ובוטט באביו ובאמו וברבו או במי שגדול הימנו שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם לעושים לשמה.

רוח חיים אבות ג:א

... שהתכלת דומה לים וים דומה כו' כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה ע"ג ג מאי דכתיב חבקוק א יד ותעשה אדם כדגי הים, לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשין מן התורה ומן המצות מיד מתים, כי התורה נקראת חיי עולם וחיי האדם כמו שכתוב דברים ל' כ' כי הוא חייר ואורך ימיר'. לכן צריך האדם לעסוק בתורה תמיד ולשמור כל מצוותיה ואם הוא פורש מתורה מיד נחשב כמת, חס ושלום אפילו בחייו כיון שנפרד משרשו הנאחז בתורה הקדושה, כמו הדגים שבים שכל חיותם הוא רק כשהם במים וכיון שפורשים מיד מתים. וזהו שאמרו 'תכלת דומה לים' ומרמז שבתחילת לימודו צריך ללמוד רק תמיד בקביעות ולהיות יתד תקוע בלבו שאם הוא פורש ממנה מיד מת כמו הדגים שבים. ואף אם לפעמים יעלה על מחשבתו איזה פניה לשום גיאות ושאר פניות אל ישגיח בזה כלל שבעבור זה יפרוש ממנה חס ושלום כי אי אפשר לבוא למדרגת לשמה אם לא שיהיה תחלה שלא לשמה. על דרך משל למלך שצוה לעבדו שיעלה

לעליה, אין סברא בעולם שיכעוס עליו על שהוא עולה דרך מדרגות **הסולם** ולא קפץ בקפיצה אחת מן הארץ לעליה, כי אי אפשר לעלות בלא מדריגות הסולם, והנמשל מובן. וכמו שאמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, ורמזו במתק לשונם במלת **לעולם** היינו בקביעות תמיד שלא לפסוק פומיה מגירסא כמו שביארנו לעיל בפרק א משנה יג, ואז בודאי יבוא מזה לשמה. עוד יש לפרש דרצה לומר שבעת לימודו שלא לשמה יהיה במחשבתו שהוא רק למדריגה כדי שיבוא מתוך כך לשמה, ולא שילמוד כל ימיו שלא לשמה, חס ושלום, כמו בענין המשל שכתבתי. שבודאי אם יראה המלך שהעבד הולך על המדריגות אנה ואנה ואינו עולה כלל לעליה מיד יכעוס עליו ויחייב ראשו למלך. וכן פירוש לעולם ילמוד אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, **על דרך מחשבה זו שמתוך כך יבוא לידי לשמה**. וזה שאמרו וים דומה לרקיע, רצונם לומר שמתוך קביעותו יבוא לשמה, על דרך מאמר חכמינו זכרונם לברכה פסחים נד כתוב אחד אומר עד שמים חסדך וכתוב אחד אומר מעל שמים חסדך, כאן בעוסקין לשמה וכאן בעוסקין שלא לשמה. ורקיע דומה לכסא הכבוד היינו שבעסקו בתורה לשמה יזכה להיות מרואי פני השכינה ויעלה למקום חוצבו מתחת כסא הכבוד.

מרומי שדה תענית ז, א

וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סה"מ. פירש"י ותוס' דמיירי בלקנטר. אבל בקדמת ההעמק שאלה השלישי ביארנו בס"ד, **שהוא כמשמעו. אבל לא בלומד מה שלפניו מיירי, אלא בעוסק ומחדש משלו**. והיינו דקאמר לעיל כל העוסק בתורה לשמה, **תורתו** נעשית לו סם חיים. פי' תורתו **היינו מה שמחדש בעצמו**, כדאי בע"ז דף י"ט על קרא כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה וילילה, מתחילה תורת ה' חפצו, ואח"כ ובתורתו יהגה, **פי' מחדש**. וכ"ה לשון הגמ' בשבת דף י' תורתו מתי נעשית. פי' מה שהי' משה מפלפל ומחדש מעצמו מתי נעשית. אבל מה שלמד מפי הגבורה לא שכח לעולם, כדאי' בנדרים דף ל"ט:

קדמת העמק השלישי ח'

ואחר שזכינו לכך נראה לפרש גם הא דאיתא בברכות דף י"ז ... וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, ופרש"י העושה שלא לשמה שאינו לומד כדי לקיים אלא לקנטר ... ולענ"ד דוחק לפרש שלא לשמה היינו לקנטר ... אלא נראה דהגמ' מפרש בלומד שהיא נותנת שכל טוב **למחדשי תורה** ומפרש לעושים לא נאמר אלא לעושיהם, פי' אלו כתיב לעושים הוי אמינא לעושי המצוה בפועל אבל **לעושיהם משמע דעושים הדינים והלכה בעצמו**

וכהא דאית' בע"ג דף י"ח מתחלה כי אם בתורת ה' חפצו ואח"כ ובתורתו יהגה יומם ולילה דהוי כאילו התורה שלו שהוא עשאה לרצון הקב"ה, וכדאיתא בסנהד' דצ"ט ר"א א' כאלו עשאן לד"ת שנאמר ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם ועל מש"כ שאילתא ז' אות ג', ובמדרש פ' בחקתי ועשיתם אותם אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אה"מ, אכן שם הוא כאלו עשיתם, אבל **במחדש הלכה לאמיתו הרי עשאה והיינו לעושיהם**.

ובשבת ד' י' אי' תורתו מתי נעשית, ובשאלות שאי' נ"א אימתי למדה, וזהו פי' התפלה לשמור ולעשות; ולקיים, לשמור זו בנשנה מכבר, ולעשות חדשות, ולקיים את כל דברי תלמוד וגו', היינו להקים ת"ת בישראל, וזהו דיוק לשון תלמוד.

וז"ל ויקרא רבה פ' קדושים פכ"ה עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי המצות אצל בני תורה בג"ע ואית ליה ג' קריין כי בצל החכמה בצל הכסף, אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה. **פי' אשרי אנוש יעשה זאת היינו חכמים שעושים את גוף התורה** וזאת היא התורה כדכתיב וזאת התורה, ובן אדם יחזיק בה שמספיק ללומדים אלו שעושים בעומק שכלם ושקידתם בדעת צלולה, הרי דקרי לבעלי החכמה עושים את התורה שמחדשים בה, וע"ע סוף אות י' ...

אבל **לומדי תורה המקובל בלא חדוש הלכה אפי' בל"ל ובלא יראת ה' הקודמת אין בזה רע ח"ו**. זה נראה בפי' המאמר ברכות

אכן בפיו הברייתא דר' בנאה בתענית דף ז' יש לפרש כמש"כ התוס', דמיירי בלקנטר ומ"מ גם שם יש מקום לומר דמיירי בחידוד וחינוכי תורה כענין שמדבר שם בהרבה מאמרים, ולמד ממקרא יערוף כמטר לקחי דמיירי בחידוש הלכה כמבואר אצלי במק"א, ולקחי הוא חלק משה כנ"ל.
היוצא מכ"ז דמי שברכו ה' לחדש דבר עליו להיות נזהר ביותר שיהא דוקא לשמה וביראת ה' הקודמת.

האדם עץ השדה

רש"י דברים כ, יט

כי האדם עץ השדה - הרי כי משמש בלשון דלמא. **שמה האדם עץ השדה** להכנס בתוך המצור מפניך להתייטר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו

אכן עזרא דברים כ, יט

זוה פירושו, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, כי האדם עץ השדה, והטעם: כי חיי בן אדם הוא עץ השדה. וכמוהו: כי נפש הוא חובל (דברים כד, ו), כי חיי נפש הוא חובל.

לימוד תורה בצוותא

ירמיהו נ':ל"ו

(לו) תרב אל-הפדים ונאלו תרב אל-גבוריה וחתו:

משנה אבות א':ד

יִסֶּה בֶן יַעֲזָר אִישׁ צְרֵדָה אֹמֵר: יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וְעַד לְחֻכְמִים, וְהוּי מִתְאַבֵּק בְּעַפְרֵי רַגְלֵיהֶם, וְשׂוֹתֶה בְּצִמְאָה אֶת דְּבָרֵיהֶם.

רוח חיים

יהי ביתך בית ועד כו' יתכן לפרש כי במ"ח דברים שהתורה ניקנית בהם, אחד מהם הוא המחכים את רבותיו על ידי שאלותיו החריפים וממילא רווחא שמעתתא. והנה הלימוד נקרא מלחמה כמו שאמרו (סנהדרין קיא) מלחמתה של תורה, אם כן גם התלמידים לוחמים יקראו וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (קידושין ל) לא יבושו וגו' כי ידברו את אויבים בשער, אפילו אב ובנו הרב ותלמידו נעשו אויבים זה את זה ואינם זזים משם כו'.
ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם ולפעמים יהיה האמת עם התלמיד, וכמו שעץ קטן מדליק את הגדול. וזה שאמרו יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק מלשון ויאבק איש עמו שהוא ענין התאבקות מלחמה כי מלחמת מצוה היא, וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ ונשמתם בשמי מרום המחברים המפורסמים וספריהם אתנו. הנה על ידי הספרים אשר בבתנו בתינו הוא בית ועד לחכמים אלה, הוזהרנו גם כן וניתן לנו רשות להתאבק וללחום בדבריהם ולתרץ קושייתם, ולא לישא פני איש רק לאהוב האמת. אבל עם כל זה יזהר בנפשו מלדבר בגאווה וגודל לבב באשר מצא מקום לחלוק וידמה כי גדול הוא כרבו או כמחבר הספר אשר הוא משיג עליו וידע בלבבו כי כמה פעמים לא יבין דבריו וכוונתו. ולכן יהיה אך בעונה יתירה, באמרו אם איני כדאי אך תורה היא וכו'. וזהו שאמרו הוי מתאבק כזכר לעיל אך בתנאי בעפר רגליהם רצה לומר בעונה והכנעה ולדון לפנייהם בקרקע.

רמב"ם תלמוד תורה ד':א'

(א) אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון, נאה במעשיו, או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובודקין אותו, ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. אמרו חכמים, כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס, שנאמר "כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד" (משלי כ"ו:ח'), ואין כבוד אלא תורה, שנאמר "כבוד חכמים ינחלו" (משלי ג':ל"ה):

נדריים נ:

אָמַרָה לִיה בַּת קִיסָר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה תוֹרָה מְפֹאָרָה בְּכֹלִי מְכֻוֹעַר אָמַר לָהּ לְמַדִּי מִבֵּית אָבוֹךְ בְּמָה מְנִיחִין לָיִן אָמַרָה לִיה בְּמֵאנִי דְּפָחָרָא אָמַר לָהּ כֹּלֵי עֵלְמָא בְּפָחָרָא וְאַתּוֹן בְּמֵאנִי דְּפָחָרָא אַתּוֹן אַחִיתוֹן בְּמֵאנִי דְּכֶסְפָּא וְדִהָבָא.
אָזְלַת וְרָמַת חֲמָרָא בְּמֵאנִי דְּכֶסְפָּא וְדִהָבָא וְסָרִי אָמַר לָהּ אַף אוֹרְיָתָא כֵּן וְהֵאִיכָא שְׁפִירִין וְגַמְרִין אָמַר לָהּ אֵי הוּוּ סָנִי הוּוּ גַמְרִין טְפִי.

דברים רבה (ליברמן) פרשת כי תבוא ד"ה [ג.] ד"א והיה

[ג.] ד"א והיה אם שמוע תשמע, הה"ד לריח שמניך טובים, רבנין אמרי בה' דברי' נמשלה התורה, במים וביין ובדבש ובחלב ובשמן.
במים מנין, שנא' הוי כל צמא לכו למים.
ביין, ושתו ביין מסכתי.
בדבש וחלב מנין, דבש וחלב תחת לשונך.
שמן מנין, שנא' שמן תורק שמך. מה השמן הזה תחלתו מר וסופו מתוק, כך הם ד"ת, אדם מצטער בהם מתחלה ועושה בהם אחרית טובה, שנא' והיה ראשיתך מצער וגו'.
ד"א מה המים חנם לעולם, כך ד"ת חנם לעולם, מה השמן הזה אורה לעולם, אף ד"ת אורה לעולם, מה השמן הזה אינו יכול להתערב במשקין אחרים, אף ישראל אין יכולין להתערב באומות העולם, מנין, שנא' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, מה השמן הזה אפי' את נותן אותו בכמה משקין הוא עולה על כלם, כך הם ישראל עליונים על כל א"ה, מנין, שכך כתי' ונתנך ה' [אלהיך] עליון וגו'.